

**Реторика и аргументация:
анализи, тренинги, практики**

**Гласът в реториката:
проявления в новата дигитална реалност**

Валерия Кардашевска

Национална академия за театрално и филмово
изкуство (НАТФИЗ) „Кръстьо Сарафов“
Имейл: kardashevaska@mail.bg

Абстракт: В статията се представят особености на гласа на базата на утвърдени теоретични и методически постановки, но преосмислени през призмата на преподаването и новата дигитална реалност. Статията има практико-приложен и методически характер и съдържа информация за регистъра, темпа, интензитета, силата, височината, мелодиката на гласа. В текста се представят препоръки и съвети как да се подобри качеството на говорене в реална и в дигитална среда и при използване на технически устройства. Систематизирано се извеждат ситуации и се описват добри и лоши практики, установяват се техники и се представят възможности за усъвършенстване на гласа при преподаване и говорене пред монитор, дисплей, микрофон. Това е опитът да се осмислят говоренето при наличие на дистанция и нагласите на виртуалната аудитория. Допускането е, че гласът продължава да се оценява като важен инструмент, а реторичното теоретично и методическо наследство може да стане част от програми за развиване на интегративна обществена грамотност и да се представят положителни модели за преподаване и обучение.

Ключови думи: глас, гласови характеристики, тембър, сила и височина на тона, темпоритъм, интонация, артикулация, правоговор.

**The voice in the rhetoric:
manifestations in the new digital reality**

Valeria Kardashevaska

National Academy for Theater and Film Arts (NATFA) “Krstyio Sarafov”
Email: kardashevaska@mail.bg

Abstract: The article presents the specifics of the voice on the basis of established theoretical and methodological formulations, but rethought through the prism of teaching and the new digital reality. The article has a practical

and methodological aims and it contains the information about the register, tempo, intensity, strength, pitch, melody of the voice. The text presents recommendations and practical advice on how to improve the quality of speech in real and digital environments using technical devices. Situations are systematically presented and good and bad practices are described, techniques are established and opportunities for voice improvement in teaching and speaking in front of a monitor, display, microphone are presented. It is an attempt to sense of the speaking in the presence of distance and the attitudes of the virtual audience. The assumption is that the voice continues to be valued as an important tool, and the rhetorical theoretical and methodological heritage can become part of programs for the development of integrative public literacy and present positive models for teaching and learning.

Key words: voice, voice characteristics, timbre, volume and pitch, temporitum, intonation, articulation, orthography.

Увод

Светът и начинът на живот рязко се промениха в ситуацията на кризата с коронавируса и реализирането на преподаване в онлайн среда, в условията на дистанционно обучение. Промените станаха неочаквано и непланирано. Оказахме се в ситуация, подобна на научнофантастичен филм и всички пряко участваме в него, но не като зрители. Трябва да се приспособяваме и съобразяваме с обстоятелствата независимо дали ни харесва, дали сме подготвени, дали сме съгласни. Не само личният живот, но и работата се промени. Домът ни стана офис, класна стая, кафене за срещи, място за видеоконферентни срещи. Ситуациите са много. В новата реалност буквално ние, които сме в мрежата, сме залети от предложения и покани за видеуроци, майсторски класове, онлайн обучения, семинари, уебинари, дигитални обучения, видео или онлайн конференции и чатове. Най-често използваните платформи и софтуер за това са Zoom, Teams, Google Classroom, Quizlet, Wordwall, Kahoot, Voice Recorder, Google Forms, Office365Forms, Learningapps, Liveworksheets, естествено YouTube и Ucha.se. Активно се използват Facebook – Messenger, Viber, Skype, социалната мрежа Instagram. Ежедневно, с часове много хора са пред компютъра и на телефона. Провеждат се работни срещи, отговаря се на въпроси, дават се консултации и съвети на колеги, обсъждат се и се дискутират много теми. Все по-голям процент от хората не просто свалят документи и снимки, разглеждат и слушат, т.е. консумират. Някои се насочват към създаване на съдържание, представено онлайн; вече има хиляди презентации, лекции и интерактивни обучения с публичен достъп.

Обаче в динамиката на виртуалната реалност някои потребители, създатели на съдържание и обучители, сигурно се замислят: Кой е свързващият елемент между всички изброени ситуации и инструментите, които използваме за реализирането им? – Гласът!

Онази способност, дадена ни от природата или Бога; това е дарбата, с която сме надарени. Гласът е толкова тясно свързан с нашето ежедневие, че дори не се замисляме за неговата роля. Трудно можем да си представим живота без него. Ние, човешките същества, говорим помежду си, говорим сами със себе си, с домашните си любимци. Новите технологични открития дадоха възможност да се разширят възможностите за общуване и го направиха още по-лесно и широкодостъпно. Разстоянието вече се преодолява със забавяне от няколко секунди, поради технологичното време за кодирането и декодирането на сигнала, а не поради физическото разстояние между общуващите. Чрез аудио- и видеофайлове информацията е достъпна и за хора с намалени способности или физически затруднения.

Теоретични постановки

„Риториката вече не е заглавие на учение и практика, нито форма на културна памет; вместо това тя става нещо като условие на нашето съществуване.“ [1] Днес вече има огромен брой материали, статии и книги, написани по повод на това как да бъдем въздействащ оратор и презентатор, как да владеем публиката и как да ѝ въздействаме. Все повече специалисти от различни области на науката се занимават и разработват методики и техники за овладяване и на гласовите възможности. В своята практика и научни търсения се опирам на научни познания и методологии на водещи специалисти и практики. Тук синтезирам знанията и придобития опит от моята професионална работа като актриса и преподавател по „Публична реч“ и „Техника на говора“, както и практическия ми опит в държавната администрация като медиен съветник и ПР консултант. Всеки един извод и насоки, които са представени в статията, са проверени и доказали своята роля и степен на въздействие в работна и реална среда.

Какво ни очакваше в новата реалност

В комуникацията голяма роля играе звучащото слово. В съвременните отношения е важно не само кой е най-бърз в предаването на информация, а кой говори най-добре. Въздействащият оратор, сладкодумният представител, изкусният говорител е неизменна част от поведението на лидера и мениджъра. Новата реалност изправи хората пред трудности и проблеми,

които досега не забелязвахме или на които не обръщахме толкова голямо внимание. Но при необходимостта да спазваме физическа дистанция, под заплаха за здравето си, всички ние се оказахме принудени бързо да учим и усвояваме нови умения, за да се справим с предизвикателствата и трудностите. Сега вниманието трябва да се насочи към богатството, което притежава всеки един от нас: собствения глас и неговите способности.

Ето някои от основните моменти, с които се сблъска всеки работещ от дома си, пред компютъра или на телефона, в последните няколко месеца.

Как звучи гласът ни?

Всеки един от нас е свикнал със своя глас и с начина, по който той се чува. Много малко хора обаче знаят, че това не е гласът, който чуват околните. Това е така, защото ние чуваме гласа си, който е произведен от издишната въздушна струя; който минава през гласовите гънки, които трептят и едновременно с това резонира в кухините на тялото и костите ни. Можете да чуете своя глас така, както го чуват околните, ако се запишете и прослушате записа след това. Обикновено гласът на записа ще се стори по-висок. Вие можете да чуете реалния си глас и ако поставите двете ръце на ушите, които са свити леко като мидички.

Общи насоки:

Опознайте своя глас и свикнете с него.

Научите се да го контролирате. Да умеете да променят височината, силата и темпоритъма, за да можете да въздействате на своите събеседници.

Как се работи с микрофон?

Тук няма да се спирам на това какъв микрофон трябва да използвате. Съветът ми е, ако ви се налага продължително време да общувате, осигурете си най-добрия микрофон, който можете да си позволите, и се убедете, че е удобен за вас. Не разчитайте на вградените микрофони. Обикновено те са със средно, към ниско ниво на качество на предаване на звука и това би могло да пречи на добрата комуникация, особено ако сте преподавател и водите продължителни лекции, например.

Работа с микрофон на стойка:

Поставете микрофона на такава височина, че да е точно на нивото на устните ви. Тялото ви трябва да е добре разположено: стабилна опора в двата крака, стъпили на пода или земята. Заемете изправена позиция на гърба, за да не притискате диафрагмата; гърдите са напред, за да поемате свободно въздух; погледът е на нивото на очите, без да прибирате брадичка навътре

или да я вирвате нависоко. Микрофонът трябва да е на около 15–20 см от устата ви, за да няма много големи експресии при експлозивните съгласни.

Работа с микрофон с диадема на главата (Headset):

При този тип микрофон първо трябва да ви е удобно и да не ви убива диадемата. Добре е да поставяте микрофона не много близо до устните (отново заради експлозивните съгласни), както и да се съобразявате със силата на гласа, да е съвсем умерена.

И за двата типа микрофони важи правилото, че трябва да се дезинфекцират в края на всеки работен ден. Ако се ползват от повече от един човек, дезинфекцията се прави след всеки ползвател.

Общи насоки:

Независимо с какъв микрофон работите, винаги правете проба на звука, за да сте наясно за най-подходящата позиция и сила на гласа, с която ще работите.

Не се въртете настрани и не говорете, ако лицето ви не е насочено към микрофона (освен в случаите когато сте с headset).

Не се движете, докато говорите. Стойте спокойно, в описаната позиция на тялото по-горе; без да ръкомахате излишно с ръце, за да не закачите кабелите и за да не разместите микрофона.

Избягвайте големи и неудобни бижута като обеци, колиета и гривни, които могат да пречат и създават допълнителен шум.

Поставете покриващ плат или подложка на плота пред вас, който ще обира излишния шум от различните предмети (химикали, показалки, предмети за визуална аргументация), с които работите или си помагате. Така ще намалите допълнителните шумове при боравенето с тях. Както и не си играйте с посочените по-горе предмети по време на говорна комуникация.

Как дишаме при работа с микрофон?

Това, което обикновено се пропуска, е, че микрофоните са много чувствителни и че те се намират близо до устата. Поради тази причина микрофоните улавят и шума от вдишването и издишването, както и от отварянето на устните ни. Както при работа с микрофон, така и при всяка словесна изява е добре да се владее правилното фонационно дишане. То се отличава от физиологичното по това, че е осъзнато, контролирано, със скъсено време за вдишване и удължено и контролирано издишване. Фонационното дишане осигурява необходимата опора на тона, а това помага ораторите да звучат уверено, силно и ясно.

Когато не се владее или не се използва фонационно дишане по време на работа с микрофон, се получават някои от следните неприятни ефекти:

- Учестено, повърхностно дишане, при което речта става накъсана, а гласът е нестабилен и трепери. Също така се правят чести и нелогични за потока на мисълта паузи. Поради това словото звучи неубедително, тревожно, създава в слушателя излишно напрежение.

- Поток от думи, т.е. не се поема въздух дълго време. При това речта става монотонна, липсват паузи, получава се неразбираем безкраен поток от думи. Словото отново е неубедително, неясно, напрегащо, понякога до степен на смут в аудиторията.

- Шумно вдишване. Този процес е съпроводен с един доста неприятен звук, който накъсва речта и допълнително разсейва. Създава се впечатление, че говорещият е болен.

- Вдишването е съпроводено с отваряне на устните и се чува мляскане. Това може лесно да се избегне, ако се създаде навика да се вдишва с отворени устни, едновременно през носа и устата.

Общи насоки:

Овладейте фонационното дишане. То гарантира икономична употреба на гласово-говорния апарат.

По време на комуникация вдишвайте смесено – през носа и устата, за да избегнете „мляскането“.

Не забравяйте да дишате!

Силата на гласа не зависи само от микрофона

Добре е да работите със средна сила на гласа. От една страна, това създава усещане за спокойствие в слушателите, а от друга страна, не товарва излишно гласово-говорния апарат. Макар че съществува възможността силата на звука да бъде контролирана от всеки слушател, прекалено силният глас се възприема като агресивност и гняв и предизвиква в слушателите реакция на отхвърляне. Дори когато са намалили силата с технически средства, свръхнапрежението, което се използва от говорещия, остава и се предава на слушателите.

Общи насоки:

За да открием точното ниво на сила, отново препоръчвам звуковите проби преди начало на комуникацията.

Желанието за комуникация определя и енергията, с която общуваме, а това пряко рефлектира върху силата. Съвет: Бъдете достатъчно активни в желанието за общуване. Това ще ви гарантира добра сила на звука.

Височината на гласа/тона – привлича или отблъсква?

Започнах с това, че много малко от нас познават гласа си. Поради спецификата на тялото ни, ние чуваме в по-голяма степен нискочестотните вибрации, за това собственият ни глас за нас е по-нисък и мек. За нашите събеседници обаче е важно как звучи той. Това е така, защото височината, в която реализираме говорното си изказване, има водеща роля в начина, по който публиката го възприема на подсъзнателно ниво. Това подпомага или възпрепятства комуникативния процес. В процеса на комуникацията се препоръчва говорното изказване да се реализира в среден регистър, тогава гласът е най-убедителен и въздействащ. Крайните тонове (както високи, така и ниски) водят до отклоняване на вниманието и дори отблъскване на слушателите.

При извънредна ситуация, каквато е работа от дома, т.е. от спокойната атмосфера ние изведнъж трябва да се пренесем и създадем работна среда, е възможно височината на тона в говорния акт да се промени. Обикновено се дължи на психическия стрес, който предизвиква стягане на мускулите на гръдния кош, врата и лицевата мускулатура. Това довежда до промяна във височината на тона и говорещият реализира изказването си под или над основен тон. Отново ще отбележа, че продължителното общуване над или под основния, най-удобния и щадящ гласа тон, е уморително и опасно за здравето. Откриването и определянето на основния тон за всеки един човек е индивидуално и е добре да се направи заедно с гласово-говорен специалист.

Общи насоки:

Преди началото на общуването направете звукова проба и чуйте своя глас, като съсредоточите вниманието си върху височината му. Произнесете звукът „М“ със затворени устни.

Усетете вибрирането на звука в устните и едновременно с това с глава направете утвърждаващ жест.

Опитайте се да произнесете първата фраза или поздрав от предстоящия разговор и да запазите тази височина на тона.

Стремете се в процеса на разговора да запазите свободата в лицевата мускулатура и горната част на тялото.

Защо ни се връзва езика или как да избегнем лапсусите?

Може би сте забелязали, че рано сутрин или късно вечер много трудно бихте произнесли фрази като – „Чичковите червенотиквеничковчета“ или „Шницелче, шницелче, щепселче, щепселче“, без да ви се „върже“ езикът.

Сигурно си спомняте поне една ситуация, в която без сами да знаете защо и как, но като че ли не сте в състояние да произнесете конкретна дума и се чувате да произнасяте нещо съвсем различно и дори това за аудиторията да е неразбираемо. На професионален език това се определя като лапсус/неволна грешка и обикновено се дължи на не особено добра артикулация. Какво всъщност означава добра артикулация? Нека започнем от самата дума артикулация, която на латински означава *разчленено – articulatio*. При говорен акт артикулация означава учленяване на звуковете, което става в устната кухина с помощта на челюстта, езика, бузите, зъбите и устните.

Друга причина, за да се стремим към подобряване на артикулацията, откриваме в закона за предаване и приемане на информация в комуникативния процес на речевото общуване, каквата е позицията на Алфред Таматис в книгата му *The Conscious Ear: My Life of Transformation through Listening*. [2] Всеки път, когато говорещият си позволи небрежно да артикулира, слушателят полага допълнителни усилия за пълноценно възприемане на информацията. Това значително намалява комуникативната способност, може да доведе до промяна във възприеманата информация, дори да прекъсне общуването. Доказано е, че слушащият в такава ситуация е склонен да полага усилие между 5 и 7 минути. След това той се чувства уморен и престава да слуша, да е активен в комуникацията или спира да участва в нея.

Много често когато започваме работа върху артикулацията и целенасочено се стремим към по-активна дейност на устните, челюстта и езикът, се получава странно усещане за свръхактивност на лицевите мускули. Истината е, че ако се погледнем в огледалото, ще открием, че това съвсем не е така. Много често лицевите мускули до този момент почти не са участвали и когато ги активизираме в нормални граници, усещането е ново и непознато, поради това ни се струва прекалено. Доказаното правило е, че колкото по-добре и по-бързо искате да звучите, толкова по-активно е необходимо да артикулирате. И подобно на спортистите и музикантите, всяко едно двигателно умение трябва да се тренира и да се развива с подходящи упражнения.

Общи насоки:

Направете поне няколко упражнения, с които да загреете лицевите мускули, които имат решаваща роля в крайното оформяне на звуковете.

Предварително се запознайте с текста или информацията, която ще представите.

Произнесете предварително поне няколко пъти сложните думи или словосъчетанията, които в процеса на подготовка сте установили, че ви затрудняват.

В разговора можете да правите кратки паузи, цезури пред сложни или непознати и труднопроизносими думи и изрази, и без да бързате ги произнесете. Така ще подготвите говорния си апарат за думата или словосъчетанието.

Модерно е да си грамотен

Това е констатация, основана на заключението на Катрин Уелч, която оповестява резултати от изследвания през 1999 г. и заявява, че „Електронните технологии доведоха до електронно съзнание, осъзнаване или манталитет, който сега променя грамотността, но по никакъв начин не я намалява“. [3]

За лингвистите и филолозите е известно, че говоримата реч съществува в две основни форми – книжовна и некнижовна. Книжовната форма е тази, която е приета за правилна и коректна, и за това се изучава и преподава в училищата и в университетите. Тя е онази характеристика на говора, която в най-голяма степен влияе на подсъзнателно ниво и се възприема като белег за културата на индивида. Некнижовната форма включва териториалните, социалните и професионалните диалекти.

Правоговорът е унифицирана форма на устната реч, с която си служат носителите на книжовния език. За усвояване на книжовния български изговор или правоговор е важно да се овладеят фонетичните особености на българския език. Счита се, че устният език трябва да се доближава максимално до писмения език що се отнася до лексика, синтаксис и структури на фразите. И все пак, в книжовния изговор не се говори това, което се пише. И обратно, никой не пише така, както говори. За наша радост рядко думите се произнасят изцяло неправилно (например популярното – *уфсъ*, вместо правилното произнасяне – *офца*). Грешат се отделни елементи, фонемни, звукове, морфемни; както и изрази.

Една от най-съществените разлики между писмената и устната реч е начинът на произнасяне на думите. В българския език не всичко се произнася така, както е написано. И това се дължи на несъответствията между буквения и фонемния/звуков състав на думите. Правоговорните норми се изграждат в някои случаи върху принципи, които са различни от правописните, затова думите невинаги се изговарят така, както се пишат.

Една от причините за това е например законът за регресивната асимилация. Асимилацията или уподобяването на звуковете е процес при който даден звук уподобява в учленението си на друг звук или напълно се изравнява с него. Асимилацията в българския език е регресивна, защото когато

има струпани съгласни, следващата съгласна влияе на предходната. Тоест ние пишем *сватба*, но правилното произнасяне е *сваДба*, защото Б е звучна гласна и тъй като се намира след беззвучната съгласна Т, я уподобява на звучната Д. Друг такъв пример е думата *сбор*, която произнасяме *Збор*. Този закон се греша рядко в говоримата реч – по-вероятно е да се сгреша в изписването, т.е. да се напише така, както се произнася.

Много важно е да знаем, че ухото не знае кое е вярно и кое не. Ние сме свикнали с определен изговор и ударения в думите и всичко, което е различно от това, ни се струва странно и дори неправилно. Но това, че ние не го знаем или възприемаме за нормално и правилно, не означава, че това е книжовната норма.

Един от ефектите, който наблюдаваха всички говорни специалисти от НАТФИЗ „Кр. Сарафов“ през изминалите месеци на изолация, беше връщане на студентите, които са бъдещи актьори, към диалектните изговори и ударения. Това се дължи в голяма степен на факта, че младите хора се прибраха по родните места и попаднаха в семейна среда, където изговорът е изцяло подчинен на обкръжаващата ги звукова среда – местният диалект. Усилията и вниманието на голяма част от тях бяха насочени към запазване на новите навици и книжовния изговор, върху който те работят от първия ден на своето обучение. Това явление се наблюдава и сред хората, които преминаха на работа от дома. Потапайки се в домашна обстановка, те много лесно се върнаха към старите говорни рефлексии. Изговорът у дома става по-небрежен и несъзнателно преминаваме към не книжовните норми, абсолютно неподходящи за работна среда и делова комуникация.

Общи насоки:

Запознайте се с книжовните норми.

Проследете или се поинтересувайте кои са диалектните отклонения за региона, в който живеете и работите, и се опитайте да проследите присъстват ли те във вашата реч. Понякога е много трудно за нетренирания слух да ги отличи, затова е добре да се консултирате със специалист. Това е първата крачка за преодоляването им и стремеж към правилен изговор.

Осигурявайте си поне един час на ден така, че около вас да звучи правилен книжовен език. Това би могло да е запис на художествена или специализирана литература, поднесен на високо професионално ниво. Аудио-записи на стихотворение и видеоклипове, които представят поезия, разкази и новели, но четени от актьори също е добър вариант.

Бързайте бавно!

Едва ли сте се замисляли колко бързо говорите вие самите, но със сигурност сте общували с хора, които говорят изключително бързо. Проблемът се задълбочава при разговор по телефон или друго приемо-предавателно устройство поради технически причини, като забавяне при кодиране и декодиране на сигнала, звукови филтри, механична износеност на материалите и др. Когато общуваме, една от първостепенните задачи е освен да изразим своите мисли и емоции, е да чуем и възприемем информация, която представя нашият събеседник. Нека отново подчертая – да чуем и да възприемем! Това са два процеса, които протичат паралелно, и ако по някаква причина единият е нарушен, общуването става затруднено. Ще дам един пример. Ако събеседникът ви в момента на разговора отклони вниманието си, той ще ви чуе, но няма да възприеме информацията, която представяте. По същия начин, ако информацията е поднесена толкова бързо, че вие чувате, но не можете да възприемете информацията, тя отново не достига до вас. Когато слушаме на много бързи обороти текста в края на реклама за лекарство – „Лекарствен продукт, съдържа ибупрофен, преди употреба прочетете листовката“ и веднага следва друга реклама, с друг текст, ние това сме го чули, но ни трябва макар и кратко време, за да осмислим и да възприемем това, което сме чули. Обикновено в ежедневието темпоритъмът съответства на състоянието на духа и целта на говорното изказване. Той е свързан с емоционалното отношение към фактите, събитията, ситуацията, в която се реализира изказването.

Тук бих искала да отбележа, че силата и височината на тона са много по-лесно различими гласови характеристики в сравнение с темпоритъма. Това се дължи най-вече на факта, че индивидуалният говорен темпоритъм се дължи на степента на проводимост на нервните импулси, която е различна за всеки индивид. Затова между темпото и емоционално-психологическото състояние съществува пряка зависимост и естествена връзка.

Към индивидуалната специфика и проводимост на нервните импулси трябва да добавим и спецификата на съответния език; това е като кодова система, чрез която се извършва комуникацията. Всеки език се характеризира и със свой специфичен ритъм. Разбира се, по бързина на говора българският е далеч по-умерен в сравнение с италианския или френския, които се считат за едни от най-бързите езици, наред с японския. Във всеки случай можем да твърдим, че ритмичните възможности на нашия език са много богати. Това се дължи и на факта, че при фразовото разделяне на говорното изказване всяка дума запазва своето самостоятелно ударение. Към това

трябва да добавим и артикулационното формиране на звуковете и фразите. В най-голяма степен обаче ритъмът се определя от дишането и степента на проводимост на нервните импулси. По тази причина между ритъма и емоционално-психологическото състояние съществуват някои постоянни връзки. Точно тези естествени връзки и закономерности в състоянието на говорещия е добре да се владеят, познават и прилагат, за да звучи речта жива и въздействаща.

Общи насоки:

Винаги отделяйте достатъчно време, за да можете спокойно да изложите своите мисли или информация, която трябва да поднесете. Всички добри комуникационни специалисти съветват: По-добре по-малко информация да достигне до събеседника, но тя да е добре организирана и да се възприеме; а не да се дава много, но неясна информация.

Съвети: Не вършете нищо друго освен служебните си задължения в работното време, макар да сте в дома си. Това обикновено по-трудно се отдава на дамите, които са изкушени да съчетаят домакинската работа заедно с поредната работна среща. Притичването от съседната стая до компютъра и раздвояването на вниманието се отразява на първо място на темпоритъма и се усеща от нашите събеседници, като припряност и изнервеност.

Винаги когато произнасяте непозната дума, нов термин, име на продукт, на компания, го отделяйте от общия словесен поток с пауза. Така ще дадете възможност на слушателите, в това число и в онлайн среда, да чуят, възприемат и дори запомнят информацията.

Как да го кажа?

Това е един от най-трудните моменти. Когато трябва към всичко изброено до този момент, като характеристики на гласа, да прибавим най-важното – интонацията. Това е онзи свързващ елемент, който ще предаде нашите мисли и емоции по най-точния начин. Ще внуши на нашите събеседници това, което ние искаме, ще ги заинтригува, ще ги накара да ни повярват и да ни се доверят. Защото това е основната роля на интонацията? За да насочи събеседника към точно определен, желан от нас смисъл в речевия процес. Чрез промяна на няколко основни параметри на гласа – мелодика, интензивност, ритъм и в комбинация с останалите гласови характеристики, интонацията се превръща в най-прекия път към посланието, което говорещият е в състояние да предаде.

Мелодиката, която е част от интонационната характеристика на гласа, може да се разглежда като промяна в тоналността. Най-силно влияние

върху мелодиката оказват смисловото значение на фразата и емоционалното състояние на говорещия. Пример за това как мелодиката на речта може да предаде най-общо повода за говорното изказване и отношението, е способността да се досетим какво ни говорят на абсолютно чужд, неразбираем език. Само по мелодиката на този чужд за нас език ние бихме могли да усетим дали говорещият ни се кара, или моли за нещо, дали харесва и одобрява нещо, или е недоволен.

Изменението на силата на звука в определен отрязък от време наричаме *интензивност на речта* и е още един от елементите на интонацията. Ние хората сме устроени да възприемаме речта именно отчитайки и различавайки промените на силата във всеки отрязък от време. Интензивността на речта не трябва да се бърка със силата на звука. Още повече че върху силата на звука влияят други външни фактори, като акустиката на помещението, използваме или не микрофон или друга озвучителна техника.

И още една много определяща характеристика на интонацията е *ритъмът* на произнасяне на речевата фраза. Той се формира чрез комбинация между логическите ударения, паузите и мелодията на фразата. При възприемането на речта ние осмисляме информацията благодарение на речевите тактове и смислово организираните фрази. По време на произнасянето на фразите става отделяне от общия словесен поток на отделни думи, които са най-важни за разкриване на смисъла, който говорещият иска да предаде. Това акцентирание на дума във фразата се нарича *логическо ударение*. То се осъществява чрез промяна в интензивността на произнасяне на думата и промяна в мелодиката. Понякога се подсилва въздействието и чрез прекъсване на говорния такт с пауза. *Логическото ударение* е изключително важна база не само за възприемане на информацията. Тя е онова необходимо здраво стъпало, на което ще стъпим, за да въздействаме на слушателя.

Съвсем схематично бих искала да се спра и на *паузата*. Тя се образува по два начина. Първият е чрез създаването на зона на тишина, когато фразата е завършена и следва мълчание, в което основна роля играе времето, т.е. продължителността на паузата. Вторият вид пауза е много кратко прекъсване на звуковата верига, която по-скоро се усеща като такава, почти без да има прекъсване на звука. Такива паузи се правят обикновено вътре във фразата с цел да се подсили логическото ударение на думата или да се подчертае мелодиката на фразата. Много често паузата въздейства повече от логическата информация, съдържаща се в думите.

Винаги когато работя върху интонацията, разказвам истинска случка на мой близък, който работеше в колцентър на голяма банка. Неговата ра-

бота се състоеше в провеждането на определен брой телефонни разговори с потенциални клиенти, за да представи нов продукт с точно фиксиран текст. Всеки ден, от 9 до 17 часа, с пореден клиент, точно един и същ текст – едни и същи думи, с една и съща интонация, без пауза, за да не го прекъснат и той да успее да каже всичко. При едно от обажданията жената, която го изслушала търпеливо, накрая след дълга пауза попитала: „Младежо, вие жив ли сте, или сте машина?“.

Общи насоки:

Обмисляйте и подготвяйте своето изказване!

Определете предварително най-важните думи (логическите ударения) и се старайте да олекотите, да освободите останалата част от фразата от ударения. Прекалено многото ударения, както и липсата на каквото и да е ударение, прави фразата еднакво равна и безлична.

Не се страхувайте от паузите! Те помагат на говорещия да организира и подреди мисълта си, а на слушателя да възприеме чутото до този момент.

Какво да изберем слушалки, колонки или аудиосистема?

Това зависи на първо място от възможностите и условията, които имате, както и от вида на вашата дейност. Когато ситуацията ни позволява, по-добре е да работим с аудиосистема или колонки. Когато е необходимо да се съобразяваме с останалите членове на семейството или с работния колектив, използвайте слушалки. За избора им ще повтора това, което вече казах за микрофона – осигурете си най-добрите слушалки, които можете да си позволите, и се убедете, че са удобни за вас. Не разчитайте на вградените колонки, те променят и много често изопачават звука.

Общи насоки:

Осигурете си добра чуваемост, за да се чувствате комфортно и да не полагате допълнителни усилия в комуникацията.

При работа със слушалки е задължително да поставите едната слушалка плътно на ухото, а другата да отстраните назад, за да чувате и собствения си глас, когато говорите. Това ще предотврати главоболието в края на натоварен работен ден и усещането, че сте „под вода“ когато говорите.

Дискусионни въпроси

Един от дискусионните въпроси, които се поставят пред реториката, са свързани с нейното наследство, същност, предназначение. Ето защо се обръщаме към т.нар. звукова или фонетична реторика, която може да предостави на потребителите грамотност и компетентност да разбират, интер-

претират и представят смислени звукови конструкции. В тази посока са и изследванията на Петра Акцел от университета „Корвин“, Будапеща, която в статията си „Предизвикателства пред реториката в ерата на байтовете и лайковете“ (Challenges of Rhetoric in the Era of “Bytes and Likes”) определя три начина на възприемане на звуковата или фонетичната реторика (aural rhetoric) [4]:

- Като стратегическо формиране на звукови структури в мултимедийното послание. Тя разглежда звуковата или фонетичната реторика като продукт, чиито функции могат да бъдат категоризирани като специфични звукови жанрове.

- Като критичен инструмент за интерпретиране на това как звукът е свързан с визуалното и вербалното. Тук е налице феноменологичното възприятие, а звуковата или фонетичната реторика спомага да се фокусираме върху реалността.

- Като метод за интерпретации при отчитане на това какви са социокултурните различия и как те се диференцират в медиите като звукови картини. [5]

Приемайки позициите на автора, смятаме, че все повече се поставя акцент върху гласа и неговите особености, но вече в условията на дистанционно обучение, във видеоконферентните връзки и уебинарите. Според нас може, макар и условно казано, да се говори за „звукови жанрове“, разбирани от нас като устно говорене, като говорене пред жива публика, директно изразяване на послания, и те стават особено важни. До известна степен обаче изказваме съгласие с Петра Акцел, че „фонетична реторика“ (aural rhetoric) е клон на визуалната реторика, и според нас тя може да е част от неезиковата комуникация и от паралингвистиката. Ние се солидаризираме с позицията на автора, че именно тази „фонетична реторика“ се бори повече от 25 века с доминирането на словото като обект на реторични изследвания и със своеобразното господство на вербалните средства в теорията, която е част от реторичното наследство. [6]

Заклучение

Новата реалност постави пред нас редица екзистенциални въпроси, както и такива, които са свързани с това как да говорим пред публика, особено пред виртуална публика, която е разпръсната в пространството на глобалната мрежа. Обучителите, преподавателите, треньорите осмислят важността от развиване на гласа, от усъвършенстването му, от адаптирането му към новите условия. Това са условия, които не са свързани само с използва-

не на микрофон, но и с начините на представяне на информация чрез добре трениран и поддържан професионално глас. И ако до този момент звуковата или фонетичната реторика, или развиването на гласовите умения като неизменна част от реториката оставаше встрани от основните програми и методи за обучение и развитие, сега е време да се обърне поглед към тази тема; важно е да се постави акцент върху нея и тя да се развие в практически и методически план. В полезрението на гласово-говорните специалисти доскоро бяха основно актьори, журналисти, политици, публични личности. Днес всеки един от нас се превръща в оратор, преподавателят – в академичен оратор, който използва софтуери, платформи, приложения и онлайн медиите, за да преподава, обучава, оценява. Той трябва да развива своя глас, за да реализира професионално и качествено обученията със студентите. Интернет комуникацията все повече се ориентира и към това да се озвучават текстове, да се провежда обучения, което ще бъде по-ефективно, ако се следват съветите и препоръките, представени в текста на тази статия. Тези препоръки са част от методика, която е приложима от всеки; привидно тя е позната, но тук е поднесена в систематизиран и актуализиран вид; дадена са ситуации, основни насоки, примери и съвети за това как може да се усъвършенства гласът.

Цитати и бележки:

- [1] Bender, J. & Wellbery, D. E. (1990). *The Ends of Rhetoric. History, Theory, Practice*. Stanford, CA: Stanford University Press, 25.
- [2] Tomatis, A. (1991). *The Conscious Ear: My Life of Transformation through Listening*. Paris: Station Hill Press, 117.
- [3] Welch, K. (1999). *Electric Rhetoric: Classical Rhetoric, Oralism, and a New Literacy*. Cambridge, MA: MIT Press, 104.
- [4] Приемаме термина „звуковата или фонетичната реторика“ (aural rhetoric) така, както е представен в книгата и в представянето ѝ: Мавродиева, И., Апостолова, Г. (2014). Дигитална библиотека с изследвания по реторика. Книгата „Какво знаем за света? Перспективи пред реториката и аргументацията“, *Реторика и комуникации*, бр. 23, <http://rhetoric.bg/>, последно посещение на 10.06.2020. [Mavrodieva, I., Apostolova, G. (2014). Digitalna biblioteka s izsledvania po retorika. Knigata „Kakvo znam za sveta? Perspektivi pred retorikata i argumentatsiyata“, *Retorika i komunikatsii*, br. 23, <http://rhetoric.bg/>, posledno poseshtenie na 10.06.2020.] Mavrodieva, I & Apostolova, G. (2014). Digital Library: Studies of Rhetoric What do We Know about the World? Rhetorical and Argumentative Perspective, Digital Library, 2013, *Rhetoric and Communication*, 13, <http://rhetoric.bg/>, Retrieved on 06.10.2020.

- [5] Aczél, P. (2013). Challenges of Rhetoric in the era of “Bytes and likes”, *What Do We Know about the World? Rhetorical and argumentative perspectives*, (Eds. Gabriela Kisicek and Igor Z. Zagar). Scientific Monograph, Ljubljana: Pedagogical Institute/Educational Research Institute, 327–347.
- [6] Aczél, P. (2013). Challenges of Rhetoric in the era of “Bytes and likes”, *What Do We Know about the World? Rhetorical and argumentative perspectives*, (Eds. Gabriela Kisicek and Igor Z. Zagar), Scientific Monograph, Ljubljana: Pedagogical Institute/Educational Research Institute, 341.

Библиография:

- Мавродиева, И., Апостолова, Г. (2014). Дигитална библиотека с изследвания по реторика. Книгата „Какво знаем за света? Перспективи пред реториката и аргументацията“, *Реторика и комуникации*, бр. 13, <http://rhetoric.bg/>, последно посещение на 10.06.2020. [Mavrodieva, I., Apostolova, G. (2014). Digitalna biblioteka s izsledvania po retorika. Knigata „Kakvo znam za sveta? Perspektivi pred retorikata i argumentatsiyata“, *Retorika i komunikatsii*, br. 13, <http://rhetoric.bg/>, posledno poseshenie na 10.06.2020.] Mavrodieva, I. & Apostolova, G. (2014). Digital Library: Studies of Rhetoric What do We Know about the World? Rhetorical and Argumentative Perspective, Digital Library, 2013, *Rhetoric and Communications*, 13, <http://rhetoric.bg/>, Retrieved on 06.10.2020.
- Aczél, P. (2013). Challenges of Rhetoric in the era of “Bytes and likes”, *What Do We Know about the World? Rhetorical and argumentative perspectives*, (Eds. Gabriela Kisicek and Igor Z. Zagar). (pp. 327-347). Scientific Monograph, Ljubljana: Pedagogical Institute/Educational Research Institute.
- Bender, J. & Wellbery, D. E. (1990). *The Ends of Rhetoric. History, Theory, Practice*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Tomatis, A. (1991). *The Conscious Ear: My Life of Transformation through Listening*. Paris: Station Hill Press.
- Welch, K. (1999). *Electric Rhetoric: Classical Rhetoric, Oralism, and a New Literacy*. Cambridge, MA: MIT Press.

Ръкописът е изпратен на 18.04.2020 г.

Рецензиране от двама независими рецензенти: от 20.05.2020 до 28.05.2020

Приемане за публикуване: 07.06.2020

Manuscript was submitted: 18.04.2020.

Peer Reviews: from 20.05.2020 till 28.05.2020.

Accepted: 07.06.2020

Брой 44 на сп. „Реторика и комуникации“, юли 2020 г. се издава с финансовата помощ на Фонд научни изследвания, договор № КП-06-НП1/39 от 18 декември 2019 г.

Issue 44 of the Rhetoric and Communications Journal (July 2020) is published with the financial support of the Scientific Research Fund, Contract No. KP-06-NP1/39 of December 18, 2019.